

Konference SLUNEČNICE

Ekonomická fakulta
VŠB-TU Ostrava

Čeladná, Beskydy
11. – 12. 11. 2009

Inkluze nesmí být jen iluze

Eva Zezulková

Katedra speciální pedagogiky PdF OU
eva.zezulkova@osu.cz

Abstrakt: Ostravská univerzita v Ostravě počítá se zapojením osob se zdravotním postižením do svých vzdělávacích aktivit a hlásí se tak k evropskému standardu vyrovnání příležitosti k vysokoškolskému studiu osobám se zdravotním postižením. Příspěvek vysvětluje proces vytváření inkluzivního prostředí na Ostravské univerzitě. Intervenční programy na podporu koadaptačních mechanismů inkluzivního prostředí zde koordinuje a garantuje Centrum podpory studentům se speciálními potřebami Pyramida.

Klíčová slova: integrace, inkluze, adaptace, inkluzivní prostředí, pedagogická integrace, Centrum podpory studentům se speciálními potřebami Pyramida

Abstract: The University of Ostrava works on integration of persons with disabilities into the educational process and thus adopts the European standard of opportunities adjustment of persons with disabilities towards university education. The article explains the process of creating inclusive environment at the University of Ostrava. Interventional plans for the support of co-adaptation mechanisms of inclusive environment is coordinated and organized by the Support Centre "Pyramida" for Students with Specific Needs.

Keywords: integration, inclusion, adaptation, inclusive environment, pedagogical integration, The Support Centre "Pyramida" for Students with Specific Needs

V posledních letech se v naší společnosti staly často frekventovanými pojmy integrace a inkluze, a to nejen ve vztahu k osobám se zdravotním postižením. V odborné literatuře existuje velké množství definicí a výkladů těchto pojmů. Jesenský (2000) považuje *integraci* za akt společného fungování, např. uvnitř instituce hlavního proudu nebo intaktních. Podle Jankovského (2006) je integrace vnímána jako proces, jehož dynamika a kvalita je závislá na množství proměnných. Významnou proměnnou, ovlivňující úspěšnost začleňování jedinců s postižením do společnosti je postoj každého z nás, schopnost tento proces akceptovat a identifikovat se s ním. Vzhledem k tomu, že termín integrace je používán velmi často v různých oblastech, začali někteří odborníci používat termín *inkluze*. Oba termíny se nyní používají jako synonymní i jako rozdílné. *Integrace* (spojování částí v celek) je procesem, v němž za určitých vhodně zvolených intervenčních programů dochází k vytváření a podpoře koadaptačních mechanismů. Jako výsledek se očekává změna hodnotového systému, určitá úroveň osobního přesvědčení každého člověka, která je základem inkluze. *Inkluze* (začlenění, vyjadřuje akt zahrnutí dovnitř - do skupiny, společnosti, školy) se v nejobecnějším pojetí chápe jako začlenění lidí s postižením do společnosti formou jejich přímé spoluúčasti na veškerém dění. Inkluze je stav, kdy se člověk s postižením rodí do společnosti, která akceptuje jeho odlišnost a odlišnost každého svého člena, kdy je tedy normální být jiný. Co si představujeme pod pojmem *inkluzivní prostředí*? Jde o společenské prostředí které je charakterizováno různorodostí, rozmanitostí, jinakostí, které umožňuje všem, bez ohledu na jejich individuální odlišnosti, plně rozvinout jejich osobní potenciál.

Inkluzivní prostředí vzniká v podmínkách vzájemně vyvážené adaptace, jejíž cíl spočívá v kreativním úsilí přiblížit většinu osobám s postižením a naopak osoby s postižením majoritní společnosti. Od většinové společnosti se očekává pochopení příčin odlišnosti osob s postižením a porozumění jejich speciálním potřebám, vyplývajícím ze zátěže postižení. Od osob s postižením se předpokládá osvojit si schopnosti komunikace, porozumění pravidlům většinové společnosti a jim odpovídající chování. Jedná se o dynamický proces vzájemného přizpůsobování.

Pedagogická integrace dětí žáků a studentů se speciálními potřebami je jedním z předpokladů úspěšné sociální integrace. Jesenský (1998) charakterizuje *pedagogickou integraci* jako dynamický, postupně se rozvíjející jev cílového charakteru, ve kterém dochází k partnerskému soužití, komunikaci a kooperaci postižených a intaktních účastníků pedagogického procesu za podmínky vzájemně vyvážené adaptace během jejich výchovy a vzdělávání při oboustranně aktivním podílu na řešení výchovně-vzdělávacích situací. Pedagogický slovník (2001) stručněji definuje integrované vzdělávání jako přístupy a způsoby zapojení žáků se zvláštními vzdělávacími potřebami do hlavního proudu vzdělávání a do běžných škol. Pedagogická integrace (školní integrace) je realizována pedagogickými prostředky a její podstatou je nevyřazování dětí s handicapem ze školního prostředí. Rovněž v souvislosti se školní integrací se setkáváme s pojmem inkluze.

Co si představujeme pod pojmem *inkluzivní školní prostředí*? Je to prostředí, v němž dochází k vzájemnému přizpůsobování všech účastníků výchovně vzdělávacího procesu, bez ohledu na jejich individuální odlišnosti, s cílem maximálně rozvinout osobní potenciál dítěte, žáka, studenta. Inkluzivní školní prostředí je charakterizováno mj. transformací podpůrných opatření při vzdělávání žáků a studentů se speciálními potřebami, v jehož průběhu jsou zároveň saturovány základní potřeby člověka, a to pocit bezpečí, sounáležitosti, vzájemné úcty.

Proč se snažíme o vytvoření inkluzivního prostředí na Ostravské univerzitě v Ostravě?

Obecně vycházíme z řady koncepčních dokumentů a legislativních norem, které mají odraz ve vnitřním dokumentu, a to Dlouhodobém záměru vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti Ostravské univerzity v Ostravě na období 2006-2010. Je v něm mj. deklarováno, že Ostravská univerzita chce pružně reagovat na požadavky vnějšího prostředí a podněcovat iniciativy, které ovlivní život nejen v regionu, ale i v širším zázemí ČR a v sousedních zemích. Z uvedeného obecného cíle vyplývá, Ostravská univerzita počítá rovněž se zapojením osob se zdravotním postižením do svých vzdělávacích aktivit a hlásí se tak k evropskému standardu vyrovnání příležitostí k vysokoškolskému studiu osobám se zdravotním postižením. Osoby se zdravotním postižením mají nejen právo na rovný přístup ke vzdělání, ale navíc mohou přinášet do vysokoškolského prostředí jiný způsob myšlení. Jsou např. připraveni ve většině případů zvládat lépe stres, protože život jim nestandardní situace, které vyplývají z přítomnosti zdravotního postižení, přináší mnohem častěji než majoritní populaci. Často vykazují i dovednosti, které mnohým jiným chybí, např. výdrž, nenechají se odradit neúspěchy, dovedou usilovně překonávat překážky a pracovat na sobě. Osoby s postižením vnímají své pocity daleko intenzivněji a stejně tak intenzivněji reagují a dávají je okolí znát. Jsou nám často zrcadlem, ve kterém vidíme a cítíme, jak s druhými jednáme a komunikujeme. Tím nás učí a obohacují. Navíc jsou těmi, kteří se mohou podílet na změně myšlení široké veřejnosti. Je předpoklad, že se po absolvování vysoké školy budou podílet v mnoha

odvětvích na řízení společnosti. A kdo lépe odhadne potřeby této skupiny občanů, než právě její představitelé. Domníváme se, že proces adaptace a sociální zodpovědnosti za spoluexistenci v naší společnosti může probíhat efektivněji. Existuje rovněž oprávněný předpoklad, že studenti se zdravotním postižením mohou tvořit přidanou hodnotu vysoké školy (obr. 1).

Jak budujeme inkluzivní prostředí na Ostravské univerzitě v Ostravě?

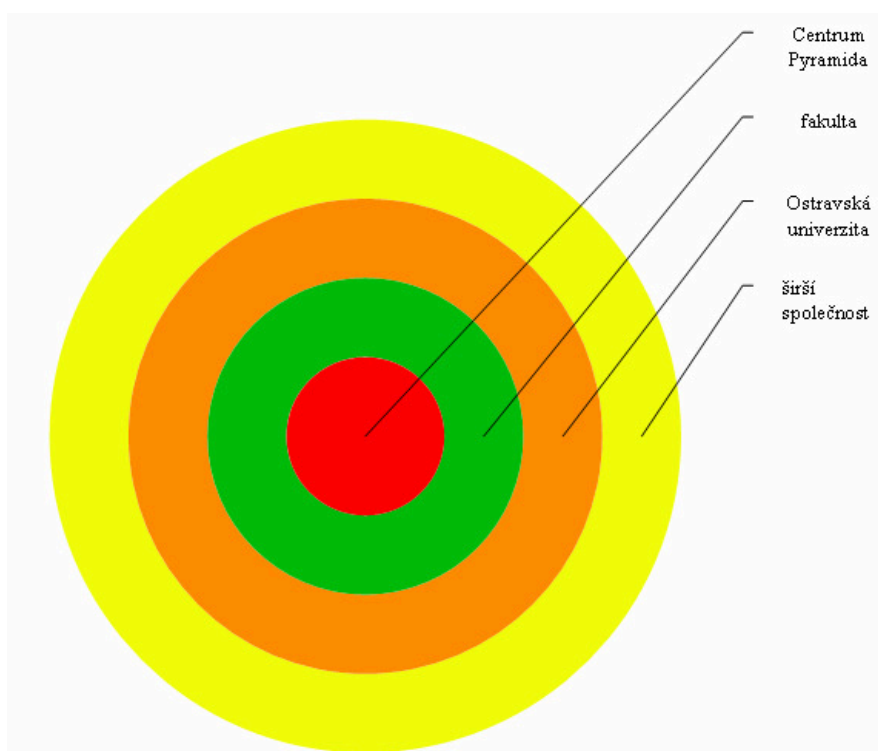
Dnes je již oficiálně součástí Ostravské univerzity Centrum podpory studentů se speciálními potřebami Pyramida (dále Centrum Pyramida), které koordinuje a garantuje intervenční programy na podporu koadaptačních mechanismů (materiální i nemateriální povahy) inkluzivního prostředí.

Filozofií Centra Pyramida je uplatňování hesla „*Pomoz mi, abych to já sám mohl dokázat*“. Z tohoto hesla zároveň vyplývá podíl účastníků integračního procesu ve vysokoškolském prostředí (tab. 1) :

Tabulka 1 - Podíl účastníků integračního procesu ve vysokoškolském prostředí

(uchazeč) student se speciálními potřebami	vysoká škola
<ul style="list-style-type: none"> - <u>Sebeobsluha:</u> schopnost zabezpečit si základní potřeby - <u>Mobilita:</u> schopnost přesunu z místa na místo orientace v prostředí - <u>Sociální kompetence:</u> pozitivní sebereprezentace prezentace způsobů zvládání vlastního postižení navazování a udržování kontaktů vlastní iniciativa v překonávání předsudků schopnost umět požádat o pomoc, ale také ji odmítnout - <u>Komunikační kompetence:</u> úroveň a srozumitelnost verbální komunikace forma a druh používaného jazyka prezentace a obhájení vlastních názorů - <u>Akademické dovednosti:</u> ovládání vhodné techniky učení disciplinovaný vztah ke studiu (včetně respektování SZŘ) využívání konzultací - <u>Technické dovednosti:</u> schopnost získávat a zpracovávat informace způsobem běžným v akademickém prostředí 	<ul style="list-style-type: none"> - Porozumění odlišnosti studentů se zdravotním postižením - Vnímání a empatie ve vztahu se speciálními potřebám studentů, vyplývajícím z přítomnosti postižení - Bezbariérovost (komunikační, informační, architektonická)↓ Variabilita poskytování služeb : - <u>knihovnicko-informační služby</u> - <u>Podpora uchazečům o studium:</u> konzultace zájemcům o studium informační semináře pro uchazeče individuální řešení přijímacího řízení - <u>Podpora studentům:</u> pedagogické poradenství zprostředkování tlumočnických a asistenčních služeb zpřístupňování studijních materiálů zajišťování kompenzačních pomůcek k výuce On-line centrum znakového překladu - <u>Vzdělávací aktivity :</u> kurzy znakového jazyka pro zaměstnance OU přípravné kurzy ke studiu na vysoké škole eLearningový kurz Studenti se speciálními potřebami na vysoké škole

Abychom vytvořili *školu skutečně pro všechny*¹, musíme změnit prostředí, které bude charakterizováno mj. také transformací podpůrných opatření při vzdělávání, v jehož průběhu jsou zároveň saturovány základní potřeby člověka - pocit bezpečí, sounáležitosti, vzájemné úcty. A to lze jen oboustranně aktivním přístupem. Obtížně a rozpačitě bude probíhat vysokoškolská integrace nevidomého studenta, který nemá zvládnuty prvky sebeobsluhy a orientace v prostředí (požaduje asistentské služby permanentně např. při stolování, přechodu mezi učebnami apod.). Stejně rozpačité situace nastanou v případě studenta, který se pohybuje na vozíku a výuka je sice rozvrhována v přízemí univerzitní budovy, ale student i tak musí překonat jeden, dva či tři schody, aby se jí mohl zúčastnit. Chceme, aby integrace probíhala přirozeně a elegantně a trůfáme si proto označit za prostředí s inkluzivními prvky prostředí Univerzitní knihovny Ostravské univerzity, kde má své sídlo Centrum Pyramida. Zde se mají možnost studovat všichni studenti v atmosféře sounáležitosti a vzájemného respektu, setkávat se vyučujícími a ostatními zaměstnanci Ostravské univerzity za účelem vzdělávání. Bariérovost (komunikační, informační, architektonická) je zde překonávána průběžně upevňujícím se systémem podpůrných opatření, respektující speciální potřeby studentů se zdravotním postižením.

Obr. 1 : Inkluzivní prostředí v Univerzitní knihovně Ostravské univerzity v Ostravě a jeho vliv na širší společenské prostředí

¹ Prostupující heslo Světové konference speciálního vzdělávání ve španělské Salamance v červnu roku 1994. „Pro všechny“ znamenalo bez rozdílu postižení, nadání, barvy pleti, etnika.

Literatura:

1. BAZALOVÁ, B. Vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami v zemích Evropské unie a v dalších vybraných zemích. Brno: MU, 2006. ISBN 80-210-3971-X.
2. JANKOVSKÝ, J. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.
3. JESENSKÝ, J. *Kontrapunktů integrace zdravotně postižených*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-030-0.
4. JESENSKÝ, J. (ed.) *Integrace – znamení doby*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-691-0.
5. JESENSKÝ, J. *Prostor pro integraci*. Praha: Comenia Consut, 1993.
6. JESENSKÝ, J. Jinakost a integrace. In VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: UP, 2003. ISBN 80-244-0698-5.
7. JESENSKÝ, J. *Uvedení do rehabilitace zdravotně postižených*. Praha: UK 1995. ISBN 80-7066-941-1.
8. JESENSKÝ, J. *Základy komprehenzivní speciální pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000. ISBN 80-7041-196-1
9. MÜHLPACHR, P. Fenomén integrace v kontextu koncepce Vzdělávání světa. In VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Integrativní školní (speciální) pedagogika. Základy, teorie, praxe*. Brno: PdF MU, 2003. ISBN 80-214-2359-5.
10. NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. Praha: Potrál, 2000. ISBN 80-7178-197-5.
11. POŽÁR, L. *Psychologia osobnosti postihnutých*. Bratislava: UK, 1997.
12. TARCSIOVÁ, Darina. *Základy špeciálnej pedagogiky pre prácu so študentami stredných a vysokých škôl*. 1. vyd. PdF UK Bratislava : [s.n.], 2007. Základy pedagogiky sluchovo postihnutých, s. 56-73.
13. ZEZULKOVÁ, E. (ed.) *Integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Distanční text. Ostrava: PdF, 2006.

Curriculum

Mgr. Eva Zezulková, Ph.D.

Katedra speciální pedagogiky PdF OU

Reální 5

701 03 Ostrava

e-mail: eva.zezulkova@osu.cz